

Geliş Tarihi: 25.10.2017
Kabul Tarihi: 21.12.2017
DOI : 10.21180/kuiibf.2017434560

KAMU HARCAMALARI VE DIŞ TİCARET AÇIKLARI İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ¹

Aylin İDİKUT ÖZPENÇE*
Eren ERGEN^{**}

ÖZ: Dış ticaret açıkları Türkiye’de önemli bir sorun teşkil etmektedir. Konu ile ilgili olarak dış ticaret açıklarına farklı değişkenlerin sebep olabileceği savunulmaktadır. Fakat büyük bir çoğunluk dış ticaret açıklarının sebebi olarak kamu harcamalarını göstermektedir. Bu konuya ilişkin, teoride karşımıza iki farklı görüş çıkmaktadır; Keynesyen Yaklaşım ve Ricardocu Denklik Hipotezi.

Bu çalışmada dış ticaret açıkları ile kamu harcamaları arasında ilişkinin olup olmadığı ekonometrik yöntemler ile test edilecektir. Bu doğrultuda çalışmada 1965-2015 dönemi Türkiye ekonomisinde kamu harcamaları ve dış ticaret açıkları arasındaki ilişki yapısal kırılmalar ve uzun dönemli ilişkiler açısından ele alınmıştır. Elde edilen bulgular uzun dönemde kamu harcamaları ile dış ticaret açıkları arasında ilişkinin varlığını göstermekte ve Keynesyen yaklaşımı desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Harcamaları, Dış Ticaret Açıkları, Yapısal Kırılmalı Eş Bütünleşme Analizi, FMOLS.

Jel Kodları: C01, F41, H50, H62

RELATIONSHIP BETWEEN PUBLIC EXPENDITURE AND FOREIGN TRADE DEFICITS: THE CASE OF TURKEY

Abstract: Foreign trade deficits constitute an important problem in Turkey. It is argued that foreign trade deficits may be caused by different variables. But the extensive majority show public spending as a result of foreign trade deficits. There is in theory, two different views on this subject; the Keynesian Approach and Ricardian Equity Hypothesis.

This study will be tested with econometric methods to determine whether there is a relationship between foreign trade deficits and public expenditures. In this respect, the relationship between public expenditures and foreign trade deficits in the Turkish economy of 1965-2015 periods has been examined by examining structural breaks and long-term relationships. The findings show the existence of a relationship between public spending and foreign trade deficits in the long run and it supports Keynesian approach.

Keywords: Public Expenditures, Foreign Trade Deficits, Structural Fractured Cointegration Analysis, FMOLS.

Jel Codes: C01, F41, H50, H62.

¹ Bu çalışma 27-29 Temmuz 2017 tarihinde EUREFE’17 Uluslararası Kongresi’nde sunulan “Kamu Harcamaları ve Dış Ticaret Açıkları İlişkisi Üzerine Bir Çalışma: Türkiye Örneği” başlıklı özet metin bulgularından hazırlanmıştır.

* Yrd.Doç.Dr. *Pamukkale Üniversitesi İ.İ.B.F.*, S.yazar, aidikut@pau.edu.tr

** Arş.Gör., *Pamukkale Üniversitesi, İ.İ.B.F.*

1. GİRİŞ

Ekonominin değişkenliği ve hızı günümüzde daha da artmaktadır. Tüketim alışkanlıklarının değişmesi, küreselleşme ve dışa açık ekonomilerin birbirine entegrasyonu paranın hızını arttırmıştır. Dış ticarete yaşanan gelişmeler ise ülkelerin üretimde uzmanlaşmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla tüm bu gelişmelerin sonucu olarak dış ticaret artış göstermiş, finansman ihtiyaçları artmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde daha somut şekilde görülen dış ticaret ihtiyacı ülkeleri bu ihtiyacını karşılamak için, piyasa ekonomisinin yetersizliğinden kaynaklanan açığı kapatmak amacıyla, bütçede açık vermek zorunda bırakmaktadır. İhtiyaçlar büyük ölçekli yatırımlar için harcanmakta, kamu gelirleri bu tür yatırımları karşılamakta da yetersiz kalmaktadır. Bütçe açığı oluşmakta, açık borçlanma ile karşılanmaktadır. Keynesyen yaklaşım içerisinde tam istihdama ulaşmada bütçe açığına dayalı harcama ve bu açığın finansmanı olarak borçlanma, bir politika aracı olarak kabul edilmektedir (Yılmaz, 2012:5). Oluşan sorunun temelinde ise kalkınmakta olan ülkelerin yapmış oldukları kamu harcamaları, kalkınma için gerekli olan yatırım kaynaklarının ülke ekonomisinden karşılanmasının güçlüğü sebebiyle dışarıdan alarak oluşturdukları dış ticaret açıklarıdır.

Bütçe açıklarının yüksek oranlarda gerçekleşmesine ek olarak pek çok ülkede 1980’li yıllarda yaşanan dış ticaret açıklarının da ortaya çıkması ile birlikte yaşanan cari açık durumu ikiz açık hipotezi olarak anılmaya başlanmıştır (Tunçsiper ve Sürekçi, 2011: 104; Günaydın, 2004: 143, Kayhan vd. 2013: 154). Bütçe açıkları ile kendi kaynaklarının yetersizliği karşısında ithalata da ihtiyaç duyan ülke ekonomileri “dış ticaret açığı”, daha açık bir şekilde belirtilirse cari açık da vermek zorunda kalmaktadır. Cari açık ile sadece net ihracat açığı değil bunun yanında uluslararası finansman kaynaklarının da (yurtdışında yaşayan vatandaşların ya da ülkede yaşayan yabancıların ülkeye getirdikleri aktifler) bu ihtiyaca dahil edilmesiyle elde edilmektedir.

Kalkınmakta olan ülkelerde bütçe açıklarının kamu harcamalarından ve cari açığın ise dış ticarete yaşanan açıktan kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında çalışmanın amacı kamu harcamalarının dış ticaret açıklarına neden olup olmadığının araştırılması ve değişkenler arasında herhangi bir ilişkinin var olup olmadığının ortaya konulmasıdır. Ayrıca bu ilişkinin yönünün ve büyüklüğünün belirlenmesi amaçlanmaktadır. Yani Türkiye’de kamu harcamaları ve dış ticaret açıkları arasındaki ilişkinin Keynesyen ya da Ricardocu denklik teorik temelleri barındırıp barındırmadığını belirlemektir. Kamu harcamaları bütçe açıklarının ve dış ticarete cari açığın en önemli göstergelerinden biri olduğuna göre bu iki değişkenin Türkiye ekonomisi açısından incelenmesi gerek politika yapımcılar gerekse diğer ekonomik birimler açısından önem arz etmektedir. Adıgüzel (2014: 52) Türkiye’nin kamu harcamalarının dış ticaret açıkları üzerindeki etkisinin büyük olduğunu, devletin tüketim harcamalarını azaltmasının dış ticaret açıklarını da azaltabileceğini belirtmektedir. Günaydın (2004: 145) özel tasarruf ve yatırım farkının istikrarlı olduğunun kabul edilmesi durumunda, bütçe açığındaki değişimlerin dolayısıyla kamu harcamalarındaki artışların dış ticaret açığına taşınacağını ileri sürmektedir.

Çalışmanın konusu ise bütçe açığı ile cari açık arasında ilişkinin temelinde yatan iki veri seti olan kamu harcamaları ve dış ticaret arasındaki ilişkiyi kapsamaktadır. Bu kapsamda çalışmanın ikinci bölümünde teorik altyapı ele alınarak Keynesyen ve Ricardocu denklik yaklaşımları incelenmektedir. İki görüşün farklı yönleri ortaya konularak literatürde bu konu hakkında yapılan ampirik çalışmalara yer verilmektedir. Kamu harcamaları, bütçe açıkları ve dış ticaret açığı arasındaki ilişkiye yönelik yapılan çalışmalar tablo halinde özetlenmektedir. Veri ve metodoloji ile ilgili açıklamalar yapıldıktan sonra elde edilen ampirik sonuçlara değinilmektedir. Son olarak sonuç ve politika önerilerine yer verilmektedir.

2. TEORİK ALTYAPI

İkiz açıklar literatürde teorik olarak iki yaklaşım ile açıklanmaktadır. Geleneksel Keynesyen Yaklaşım ve Ricardian Yaklaşım.

İktisat literatüründe dış ticaret açıklarının önlenmesine yönelik çeşitli görüşler hakimdir. İktisadi düşüncelerin bu konu hakkında konsensüs sağladığı ifade edilemez. Maliye politikasının amaçlarından biri olan ekonomik istikrarın sağlanması için devlet müdahalesini savunan Keynesyen görüş belirtilen konuyu gelir yaklaşımı ile değerlendirmektedir. Buna göre dış ticaret açıklarının temel belirleyicisi gerçekleşen ekonomik hareketlerdir ve bu hareketler ise yerel gelir ile tahmin edilmektedir. Keynesyen görüşe göre dış ticaret açıklarının giderilmesinde daraltıcı maliye politikaları kullanılmalıdır (Adıgüzel, 2014: 40).

Keynesyen gelir teorisine göre bütçe açıklarında yaşanan bir artış, yurt içi geliri artırmaktadır. Daha yüksek gelir elde edilmesiyle birlikte ekonomik birimler daha fazla ithalata yönelecektir. Bu durumda dış ticaret dengesinde kötüleşme yaşanacaktır (Basu ve Datta, 2005: 3312). Keynesyen yaklaşıma göre genişletici maliye politikalarının uygulanması ile meydana gelen bütçe açıkları, dış ticaret açıklarını arttırmaktadır. İhracatın azalması, toplam harcamaların ve milli gelirin azalmasına neden olur, gelirden azalma ise ulusal faiz oranının uluslararası faiz oranına yaklaşıncaya kadar devam eder (Ulusoy, 2016: 153-154).

Keynesyen yaklaşım ikiz açıklar hipotezini savunmaktadır. İkiz açıklar hipotezinin açıklanmasına yönelik olarak ise Mundell-Fleming modelinden yararlanılmaktadır. Mundell (1963) çalışmasında maliye ve para politikalarının etkinliğini araştırmaktadır. Yüksek sermaye hareketliliği ile karakterize edilen geleneksel Mundell-Fleming modeline göre ekonomide genişletici maliye politikası uygulandığında, kamu harcamalarında yaşanan artışın kamu borçlanmasından finanse edilmesi bir takım sonuçlara yol açmaktadır. Toplam talep artacak, artan talep beraberinde geliri de arttıracak ve iç faiz oranları üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluşacaktır. Yüksek faiz oranları beraberinde ekonomide yabancı sermayeyi çekecek ve döviz kurunun değerlendirilmesi gerçekleşecektir. İhracat düşüşü ve ithalat artışı ile birlikte dış ticaret dengesi bozulacaktır. Genişletici maliye politikalarının bütçe açıkları verilerek yapılmasının nihai sonucunda dış ticaret açıkları verilmektedir (Mundell, 1963: 478).

Ricardian yaklaşım ise ikiz açık hipotezinde Keynesyen görüş ile ayrıma düşmektedir. İkiz açık hipotezine göre kamu harcamalarında meydana gelen bir artış hem bütçe açıklarını hem de dış ticaret açıklarını arttırmaktadır. Ancak Ricardocu denklik hipotezi, gerçekleştirilen maliye politikaları sonucunda bütçe açıklarının artmasına karşın dış ticaret açıklarının bu durumdan etkilenmeyeceğini öne sürmektedir (Boileau ve Normandin, 2012: 1669). Ancak Ricardocu yaklaşımın işlerliği bazı varsayımlara dayanmaktadır. Ricardo denklik teorisinin işlerliği tam istihdam varsayımı mevcutken yaşam sürelerinin sınırsız olması durumunda geçerli olmaktadır. Fakat gerçekleştirilen çalışmaların büyük kısmında cari dönemde yaşanan genişletici maliye politikalarının cari dönemin tüketimini arttırdığı sonucunu yansıtmaktadır. Bu noktada kamunun ve bireylerin zaman boyutlarının farklılığı, belirsizlikler, vergilerin marjinal etkilerinin bulunması ve her dönemde bireylerin geleceğinin refahını pek fazla düşünmeyen bireylerin varlığı gibi durumların bulunması, rasyonel bireylerin olmaması, Ricardo denklik hipotezinin işlerliğini sınırlandırmaktadır (Erdoğan, 2008: 213). Ricardo denklik teorisine göre kamu erki tarafından uygulanan genişletici maliye politikaları bütçe açıklarına neden olmasına rağmen bu uygulamalar dış ticaret açıklarını etkilememektedir.

Üretim üzerinden alınacak vergilerin üretim sonu yerine üretimin ilk aşamalarında alınması ekonomiye zarar vermektedir. Çünkü üreticiler üretimin başında vergilendirildiklerinde kendilerine finansman yaratmak zorunda kalmaktadır. Bu durum sermayesi sınırlı üreticilerin aleyhine olmaktadır. Vergilendirme ile ilgili diğer bir sıkıntı da

vergiler neticesinde kazanılan karda meydana gelen zararın tüketiciye yansıtılmasıdır. Bu nedenle ek bir verginin avantajlı olduğu öne sürülmektedir. Ricardo (1817) bu görüşün geçersiz olduğunu savunmaktadır. Çünkü devletin üretimin başında aldığı vergiyi on iki ay boyunca tüketiciye yansıtamayacaktır. Bunu bilen üreticinin vergi tutarında veya bu tutarın faizini kapsayacak şekilde üretime zam yapması beklenmektedir. Üreticinin yapmış olduğu zam vergi olarak ödenen tutarın faizine karşılık gelmektedir. Devlet verginin tahsili için dönem sonunu beklediğinde ise dönem sonuna kadar geçen süre için hazine bonusu çıkarmak zorunda kalmaktadır. Dönem sonunda tahsil edilecek vergi yerine borçlanma yolunu seçen devletin hazine bonosuna ödeyeceği faiz tutarı, üreticinin tasarruf miktarı kadar olmaktadır (Ricardo, 2001: 277-278).

Ricardo tarafından ileri sürülen bu görüş Barro'nun (1974) çalışmasında tartışılmaktadır. Barro yaptığı çalışmada Ricardo'nun görüşlerinden yola çıkarak yeni bir model oluşturmaktadır. Barro'ya göre, sınırlı ömre sahip nesillerin tüketim planları kamunun borçlanmasında yaşanan değişikliklerden etkilenmemektedir (Barro, 1974: 1106).

Ricardo'nun görüşlerinden yola çıkılarak Barro tarafından geliştirilen modele Ricardocu Denklik hipotezi denilmektedir. Hipotez devlet tahvilleri veya vergilerin sermaye oluşumuna etkisini ölçmektedir. Özellikle devlet borçlanmasının marjinal net servet etkisinin sıfıra yaklaştığı durumda, yabancı para stoklarında değişiklik olmaması nedeniyle, kamunun borç stoklarında bir değişiklik olmamaktadır. Dolayısıyla maliye politikası uygulaması olarak gerçekleştirilen kamu harcamasının finansmanında vergi tahsilatının veya devlet tahvillerinin miktarlarında oluşan değişiklikleri içeren mali etkiler toplam talep, faiz oranları ve sermaye birikimi üzerinde hiçbir etki oluşturamamaktadır (Barro, 1974: 1116).

Modigliani (1986) çalışmasında Keynesyen yaklaşımı, yaşam devirleri hipotezi ile açıklamaktadır. Artan oranlı tüketim vergileri sürekli gelir elde ettiği için cari gelirdeki vergilerden daha adil olmaktadır. Kamu harcamalarının bütçe açıkları oluşturularak finanse edilmesi gelecek kuşakların üzerinde yük oluşturmaktadır. Bütçe açıkları meydana getirmeden toplanılan vergiler ile finanse edilen kamu harcamaları ise cari nesiller tarafından ödenmektedir. Buradan ulaşılan sonuca göre özel kesimin tasarrufları yaşam döngülerine göre şekillenmektedir, yani bütçe açıklarından bağımsız gerçekleşmektedir. Dolayısıyla hanehalklarının serveti ulusal borçtan bağımsızdır. Dahası kaybedilen sermayenin getirisine eşit ulusal borç, toplumsal bir maliyetle eşit miktarda özel sermayeye sahip olma eğilimi göstermektedir. Bu durum bütçe açıklarıyla finanse edilen kamu harcamalarının özel kesimin gelecek nesillere açığın olumsuz etkisini gidermek için daha fazla tasarruf edeceğini savunan Ricardocu denklik teorisi tarafından savunulana karşı keskin bir karşıtlık oluşturmaktadır. Tüm bunlara rağmen bütçe açıkları üretken yatırımların finansmanında kullanılırsa gelecek kuşaklarda yaratılan hasıladan faydalanmaktadır. Devletin olduğu açık bir ekonomide yatırımın dışlama etkisi yabancı sermaye girişleri ile azalmaktadır. Keynes'e göre ekonomi tam istihdamda değildir bu nedenle ekonomide var olan durgunluk bütçe açığı ile sağlanan kamu harcamalarının para politikası ile desteklenmesi durumunda bütçe açıkları pozitif etki yaratabilmektedir (Modigliani, 1986: 310-311).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Ampirik çalışmalar incelendiğinde farklı sonuçların elde edildiği görülmektedir. Bu farklılıklar incelenen ülkelere, dönemlere ve yöntemlere göre değişiklik göstermektedir. Aşağıdaki Tablo 1 kamu harcamaları, bütçe açığı ve dış ticaret açığı üzerine yapılan ampirik çalışmaları göstermektedir.

Tablo 1 incelendiğinde kamu harcamalarının dış ticaret açıklarını etkileyip etkilemediği üzerinde konsensüs sağlanamadığı görülmektedir. Bu ilişki ile ilgili çalışmalar temel olarak

Ricardocu denklik teorisi ve Keynesyen yaklaşım etrafında birleşmektedir. Bir takım bulgular kamu harcamalarının yarattığı bütçe açıklarının dış ticaret açıklarını etkilemeyeceğini öne sürmektedir. Bu durumun aksine diğer bulgular ise bütçe açıkları uğruna gerçekleştirilen kamu harcamalarının cari dengeyi negatif etkileyeceğini savunmaktadır.

Tablo 1: Kamu Harcamaları, Bütçe Açığı ve Dış Ticaret Açığına Yönelik Yapılan Çalışmalar

Çalışma	Ülke	Yıllar	Yöntemler	Bulgular
Calderon vd. / (2002)	44 ülke	1966-1995	Panel Veri Analizi	Kamu harcamaları ile dış ticaret açıkları arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.
Chinn ve Prasad / (2000)	18 Sanayileşmiş ve 71 Gelişmiş Ülke	1971-1995	Yatay Kesit Tahminçileri ve Panel Veri Analizi	Kamu harcamaları ile dış ticaret açıkları arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.
Ay vd. / (2004)	Türkiye	1992-2003	Regresyon Granger Nedensellik	Bütçe açıklarından dış ticaret açıklarına doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmaktadır.
Adıgüzel / (2014)	Türkiye	1982-2010	Geleneksel birim kök testleri, yapısal kırılmalı birim kök testleri, yapısal kırılmalı eşbütünleşme testleri	Yapısal kırılmalar altında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisi bulunmaktadır
Akbostancı ve Tunç (2002)	Türkiye	1987-2001	Johansen Eşbütünleşme Analizi	Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmaktadır.
Kutlar ve Şimşek (2002)	Türkiye	1984-2000	Eşbütünleşme ve Nedensellik	Hata düzeltme modeli sonuçları Keynesyen hipotezi desteklemektedir. Ayrıca iki açık arasında karşılıklı ilişki bulunmaktadır.
Enders ve Lee / (1990)	ABD	1947-1987	VAR analizi	Kamu harcamaları dış ticaret açıklarını arttırmaktadır.
Erdinç (2008)	Türkiye	1950-2005	Eşbütünleşme ve Granger nedensellik analizi	Bütçe açıklarından dış ticaret açıklarına doğru bir nedensellik bulunmaktadır. Ayrıca iki değişken uzun dönemli bir ilişkiye sahiptir.
Boileau ve Normandin / (2012)	16 Sanayileşmiş Ülke	1970 Sonrası dönem	VECM	İkiz açık hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmaktadır.
Corsetti ve Müller / (2008)	10 OECD Ülkesi	1973-2005	BKK	Açık olmayan ekonomilerde kamu harcamalarının şokları dış ticaret üzerinde etkilidir.
Utkulu (2003)	Türkiye	1950-2000	Hata düzeltme modeli ve nedensellik testi	Uygulama sonuçları Keynesyen sonuçları destekler. Ayrıca nedensellik bağının çift yönlü olduğu saptanmaktadır.
Piersanti (2000)	30 OECD Ülkesi	1970-1997	Panel Veri Analizi	Keynesyen sonuçlar bulunan çalışmaya göre bütçe açıklarından dış ticaret açıklarına doğru etki bulunmaktadır.
Baharumshah v.d. (2005)	Endonezya, Filipinler, Tayland ve Malezya	1976-2000	Eşbütünleşme ve VAR Analizi	Bütçe açığından cari açığa doğru tek yönlü nedensellik bulunmaktadır.
Winner (1993)	Avustralya	1984-1989	Regesyon Analizi	Yapılan çalışma sonunda ikiz açık hipotezinin desteklenmediği görülmektedir.

Daly ve Siddıki (2009)	23 OECD Ülkesi	1960-2000	Yapısal Kırılmalı Eşbütünleşme	İsveç, İngiltere, Kanada, ABD ve Almanya'da Ricardocu sonuçlar bulunmaktadır.
Tunçsiper ve Sürekçi (2011)	Türkiye	1987-2007	VAR analizi	Ricardo denklik hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmaktadır.
Feldstein (1992)	ABD	1980-1990	Regresyon Analizi	Bütçe açıkları ile dış ticaret açıkları arasında ilişki bulunmamaktadır.

Calderon vd. (2002) tarafından panel veri analizi kullanılarak 44 ülke için yapılan analiz sonuçlarına göre harcamalar ile ticaret açıkları arasında bir ilişki bulunmaktadır. Chinn ve Prasad (2000) 1971-1995 yaptıkları çalışmada Calderon ile benzer sonuçlara ulaştığı görülmektedir. Ay vd. (2004) ve Erdinç (2008) Türkiye için yaptıkları çalışma ise değişkenler arasında tek yönlü bir nedensellik ortaya koymaktadır. Ayrıca değişkenlerin uzun dönemli bir ilişkiye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca Kayhan vd. (2013) Türkiye için Toda-Yamamoto, Zamansal ve Frekans Dağılımı nedensellik yöntemi ile kamu harcamaları ve dış ticaret açığı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre kısa dönemde kamu harcamalarından dış ticarete doğru bir nedensellik varken uzun dönemde bu ilişki tersine dönmektedir.

Baharumshah vd. (2005) Endonezya, Filipinler, Tayland ve Malezya'yı ele aldıkları çalışmada VAR analizi sonucunda bütçe açıklarından cari açığa doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulmuşlardır. Enders ve Lee (1990)'nin ABD için yaptıkları çalışmada harcamaların ticaret açıklarını arttırdığı sonucuna ulaşılmaktadır. Boileau ve Normadin (2012) 16 sanayileşmiş ülke için VECM yöntemi ile ikiz açıklar hipotezini analiz etmektedir. Çalışmada Keynesyen etkileri destekler nitelikte sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

Feldstein (1992) çalışmasında 1980-1990 dönemini regresyon analizi kullanarak ABD ekonomisi için ele almaktadır. Yapılan çalışmada bulunan sonuçlar Ricardian yaklaşımı desteklemektedir. 1984-1989 yıllarını kapsayan çalışmada Winner (1993) Avustralya için Feldstein'in çalışmasına benzer sonuçlara ulaşmaktadır. Türkiye için 1987-2007 yıllarını kapsayan çalışmada VAR analizini kullanan Tunçsiper ve Sürekçi (2011) Ricardo denklik hipotezinin Türkiye için geçerli olduğunu söylemektedir. Dally ve Siddıki (2009) 23 ülke için yaptıkları çalışmada özellikle gelişmiş ülkeler için ikiz açık hipotezinin bulunmadığı sonucunu saptamaktadır.

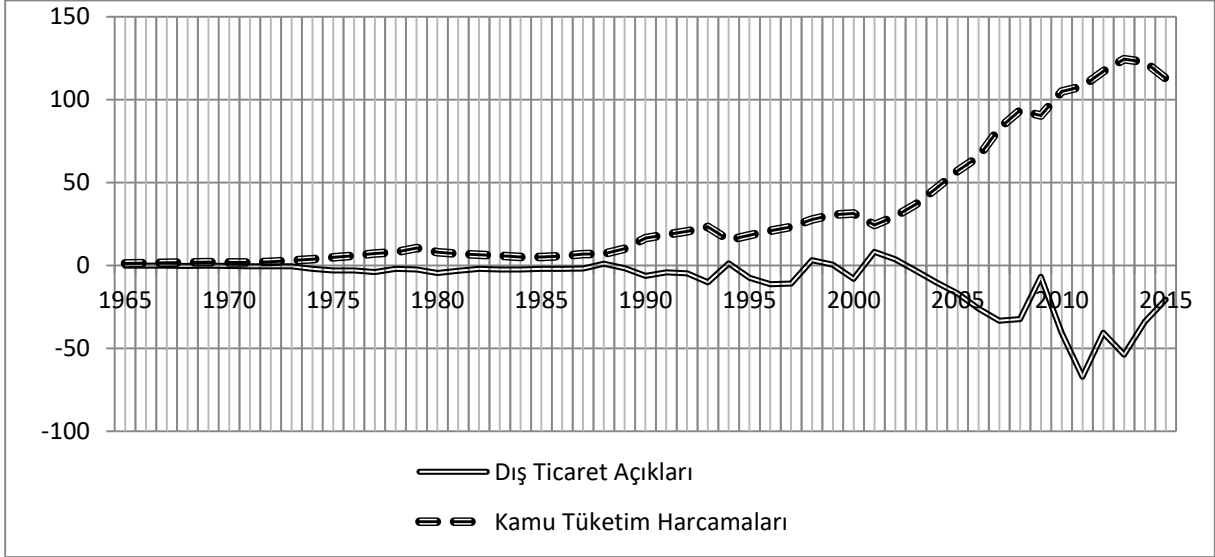
Bu çalışmanın amacı ampirik analizden faydalanarak Türkiye'de Keynesyen yaklaşımın mı yoksa Ricardocu denklik teorisinin mi geçerli olduğunu sınınamaktır. İkiz açık hipotezinin belirleyici değişkenlerini oluşturan kamu harcamaları ve dış ticaret açıklarının 1965-2015 yılları arasında Türkiye ekonomisine etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada yapısal kırılmalı eşbütünleşme analizinden faydalanılmaktadır. Makroekonomik verilerin yapısal kırılma içermeleri bu yöntemin seçilmesinde etkili olmuştur. Ayrıca Türkiye için yapılan çalışmalardan farklı olarak ampirik yöntemin desteklenmesinde ilişkinin büyüklüğünün belirlenmesi için FMOLS yönteminden faydalanılması ve veri setinin kapsadığı yılların geniş tutulması amaçlanmıştır.

4. VERİ VE YÖNTEM

Çalışmada kullanılan veriler World Data Bank ulusal hesaplarından elde edilmiştir. Elde edilen veriler 1965-2015 yıllarını kapsamaktadır. Çalışmada dış ticaret açıkları ve kamu harcamaları arasındaki ilişkinin analizi için yıllık veriler kullanılmaktadır. Mal ve hizmetlerde harici denge olarak tanımlanan dış ticaret açıkları malların ve hizmetlerin ihracından malların ve hizmetlerin ithalatının çıkarılması ile hesaplanmaktadır. Çalışmada kullanılan dış ticaret açıkları verileri cari ABD Doları cinsinden ele alınmaktadır. Devletin kamusal hizmetleri gerçekleştirmek için katlandığı maliyetler olarak tanımlanan kamu harcamaları malların ve

hizmetlerin satın alımıyla ilgili kamunun tüm harcamalarını kapsamaktadır. Aynı zamanda ulusal savunma ve güvenlik konusundaki harcamaları da içermektedir. Çalışmada kullanılan kamu harcamaları verileri de dış ticaret açıkları verilerinde olduğu gibi cari ABD Doları cinsinden ele alınmaktadır. Çalışmada kullanılan verilerin bir önceki yıla göre değişimi yüzde olarak hesaplanmış ve analiz aşamasında tarafımızca hesaplanan veriler kullanılmıştır. Türkiye’de kamu harcamaları ve dış ticaret açıklarının arasındaki ilişki Grafik 1’de gösterilmektedir. Grafik 1 incelendiğinde değişkenler arasında istikrarlı bir ilişki görülmektedir.

Grafik 1: Türkiye’de Dış Ticaret Açıkları ve Kamu Harcamaları (1965-2015) (Milyar Dolar)

Çalışmada serilerin durağanlığı Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testi ile incelenmiştir. ADF birim kök testinde eşitlik (1) tahmin edilmekte ve $(\alpha, \rho) = (0, 1)$ parametresinin istatistiki olarak $\alpha \neq 0$ ve $\rho = 1$ olup olmadığı test edilmektedir. α parametresinin sıfırdan farklı olduğunun kabul edilmesi serinin düzeyde durağan olduğunu göstermektedir (Dickey and Fuller, 1981: 1069-1070).

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \alpha_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1)$$

(1) numaralı denklemde hem sabit hem de trend etkisinin gözlemlendiği durum gösterilmektedir. Δ birinci fark işlemcisi, t zaman trendi, ε_t hata terimi, Y_t kullanılan serileri ifade etmektedir. (1) numaralı denklemde Δ katsayısının istatistiksel olarak sıfıra eşit olup olmadığı test edilmektedir.

Hata teriminin zayıf derecede bağımlı ve heterojen olarak dağılmasına izin veren PP testi otokorelasyon sorununu ortadan kaldırmaktadır ve eşitlik (2.1, 2.2 ve 2.3) tahmin edilmektedir (Phillips and Perron, 1988: 337-338).

$$y_t = \alpha y_{t-1} + u_t \quad (t = 1, 2, \dots) \quad \alpha = 1 \quad (2.1)$$

$$y_t = \mu^* + \alpha^* y_{t-1} + u_t^* \quad (2.2)$$

$$y_t = \mu^* + \beta^*(t-1/2T) + \alpha^* y_{t-1} + u_t^* \quad \mu = \beta = 0 \quad (2.3)$$

Kamu harcamaları ve dış ticaret açıkları arasındaki ilişkinin analiz edilmesi amacıyla yapısal kırılmalı Gregory-Hansen eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Gregory ve Hansen (GH) (1996) eş bütünleşme testine yapısal kırılmaları analiz edebilmek için kırılmayı temsil eden kukla değişken eklemektedir. Durağan olmayan serilerin doğrusal kombinasyonunun durağan olma ihtimali bulunmaktadır. Bu ihtimalin bulunduğu seriler eşbütünleşiktir olarak kurulan alternatif hipotezi kabul edebilmektedir. Ancak doğrusal kombinasyon herhangi bir noktada

değişime uğramış olabilmektedir. Standart eşbütünleşme testleri bu durumu göz ardı etmektedir. Bu sorun GH(1996) tarafından modele dahil edilen kırılma kuklası kullanılarak çözülmektedir. Buna ek olarak GH(1996) kırılma tarihini içsel olarak belirlemektedir. Standart bir eşbütünleşme modeli (3) nolu denklemdeki gibi oluşturulmaktadır.

$$y_{1t} = \mu + \alpha^T y_{2t} + \epsilon_t, \quad t = 1, \dots, n \quad (3)$$

Yapısal kırılmanın tahmin edilmesi için kullanılan kukla değişkenler (4) numaralı denklemde tanımlanmaktadır.

$$\phi_{t\tau} = \begin{cases} 0, & t \leq [n\tau] \\ 1, & t \geq [n\tau] \end{cases} \quad (4)$$

Burada $\tau \in (0,1)$ şeklinde ifade edilmektedir. Bilinmeyen bir parametre olan τ kırılma tarihini göstermektedir. [] ifadesinin kullanımı ise yapısal kırılma tarihinin tam sayı olmasını sağlamaktadır.

Yapısal kırılmalar farklı biçimlerde oluşabilmektedir. GH(1996) bunlardan üç tanesini ele almaktadır. En basiti sabitte kırılmayı gösteren eşbütünleşme ilişkisidir. Bu kırılma μ 'deki değişimi modellemektedir. Sabitte kırılma (C) yaşanan bir eşbütünleşme testi denklem (5)'teki gibi modellenmektedir.

$$y_{1t} = \mu_1 + \mu_2 \phi_{t\tau} + \alpha^T y_{2t} + \epsilon_t, \quad t = 1, \dots, n \quad (5)$$

Burada μ_1 ile kırılmadan önceki mevcut durum ifade edilirken μ_2 ise kırılmanın olduğu zamanı ifade etmektedir. Bu denklemden yola çıkılarak trendde yapısal kırılma (C/T) modeli oluşturulmaktadır. Trendde yapısal kırılma modeli denklem (6) ile gösterilmektedir.

$$y_{1t} = \mu_1 + \mu_2 \phi_{t\tau} + \beta t + \alpha^T y_{2t} + \epsilon_t, \quad t = 1, \dots, n \quad (6)$$

Diğer bir yapısal kırılma ise rejimde yaşanan yapısal kırılmalı eşbütünleşme modelidir. Rejimde yapısal kırılma (C/S) modeli denklem (7) ile gösterilmektedir

$$y_{1t} = \mu_1 + \mu_2 \phi_{t\tau} + \alpha_1^T y_{2t} + \alpha_2^T y_{2t} \phi_{t\tau} + \epsilon_t, \quad t = 1, \dots, n \quad (7)$$

Burada μ_1 ve μ_2 sabitte yapısal kırılmalı modeldeki şekillerini ifade etmektedir. α_1 rejimde meydana gelen kırılma öncesinde modelin eğimini ve α_2 kırılma katsayılarını göstermektedir. Modelin yokluk hipotezi eşbütünleşme yoktur şeklinde kurulmaktadır. Hipotezlerin test edilmesinde ADF_t , Z_t , Z_α 'dan oluşan üç farklı test istatistiği hesaplanmaktadır. Hesaplanan değerler GH(1996) tarafından oluşturulan kritik tablo değerleri ile karşılaştırılmaktadır (Gregory and Hansen, 1996: 102-103).

Kamu harcamaları ve dış ticaret açıklarının incelendiği çalışmada bu değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Dış Ticaret Açıkları ve Kamu Harcamaları Verilerinin Tanımlayıcı İstatistikleri

İstatistikler/Değişkenler	Dış Ticaret Açıkları	Kamu Harcamaları
Mean	-9.29	3.11
Median	-2.98	1.52
Maximum	8.09	1.24
Minimum	-6.72	1.23
Standart Deviation	1.55	3.82
Skewness	-2.01	1.36
Kurtosis	6,59	3.41
Jarquera Bera	61.88	16.23

Tablo 2 incelendiğinde dış ticaret değerlerinin kamu harcamaları değerlerinden daha fazla dalgalanmaya sahip olduğu görülmektedir. Skewness (çarpıklık) katsayısı dış ticaret açıklarında sağa çarpık kamu harcamalarında ise sola çarpık bir dağılım sergilemektedir. Kurtosis (basıklık) katsayısı ise değişkenlerin sırasıyla dik ve temel dağılıma sahip olduğunu göstermektedir.

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

Modelde kullanılan değişkenlerin ADF ve PP birim kök testlerine göre durağanlıkları Tablo 3'te yer almaktadır. Tablo 3 dış ticaret açıkları ve kamu harcamaların serilerinin birim kök testi sonuçlarını göstermektedir. Tablo 3'te geleneksel birim kök testleri olan ADF ve PP testleri yer almaktadır. Tablo 3 incelendiğinde dış ticaret açıkları ve kamu harcamaları değişkenlerinin birinci farklarında durağan hale geldikleri görülmektedir.

Tablo 3: ADF ve PP Birim Kök Testleri

Dış Ticaret Açıkları					
	Sabit		Sabit ve Trend		
	Kritik Değerler	Test Değerleri	Kritik Değerler	Test Değerleri	
ADF	%1	-3.56	-2.38 (0)	%1 -4.15	-3.32 (0)
	%5	-2.92		%5 -3.50	
PP	%1	-3.56	-2.25 (3)	%1 -4.15	-3.29 (3)
	%5	-2.92		%5 -3.50	
d(Dış Ticaret Açıkları)					
ADF	%1	-3.57	-7.21* (1)	%1 -4.17	-5.02* (3)
	%5	-2.92		%5 -3.51	
PP	%1	-3.57	-8.83* (2)	%1 -4.15	-8.72* (2)
	%5	-2.92		%5 -3.50	
Kamu Harcamaları					
	Sabit		Sabit ve Trend		
	Kritik Değerler	Test Değerleri	Kritik Değerler	Test Değerleri	
ADF	%1	-3.56	1.83 (0)	%1 -4.15	-0.72 (0)
	%5	-2.92		%5 -3.50	
PP	%1	-3.56	1.27 (3)	%1 -4.15	-0.92 (3)
	%5	-2.92		%5 -3.50	
d(Kamu Harcamaları)					
ADF	%1	-3.57	-4.25* (0)	%1 -4.15	-4.54* (0)
	%5	-2.92		%5 -3.50	
PP	%1	-3.57	-4.37* (3)	%1 -4.15	-4.66* (3)
	%5	-2.92		%5 -3.50	

*: %1 anlam seviyesinde birim kök içermemektedir.

Tablo 3 incelendiğinde ADF testi için parantez içindeki rakamlar Schwarz Bilgi Kriteri'ne göre otokorelasyonun bulunmadığı minimum gecikme değerleridir. PP testi için ise parantez içindeki değerler Newey-West optimal uyarılama gecikmeleridir.

Tablo 4 yapısal kırılmalı Gregory Hansen (1996) eşbütünleşme testi sonuçlarını göstermektedir. GH (1996) çalışmasından elde edilen kritik değerler ile test istatistikleri karşılaştırıldığında eşbütünleşme yoktur sıfır hipotezi ret edilmektedir. Buna göre değişkenler arasında yapısal kırılmalı eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu görülmektedir. Ulaşılan sonuca göre kamu harcamaları, dış ticaret açıkları üzerinde etkiye sahiptir.

Tablo 4: Yapısal Kırılmalı Gregory Hansen (1996) Eşbütünleşme Testi

Test	Model	ADF_{τ}	T_B	Z_t	T_B	Z_a	T_B
GH (1996)	Level	-6.440*	1996	-6.026*	1996	-46.955*	1996
	Regime	-7.107*	1997	-6.115*	1998	-47.998	1998

*: %5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır; kritik değerler GH (1996) çalışmasından alınmıştır.

Kamu harcamaları ve dış ticaret açıkları arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunmasının ardından büyüklüklerin belirlenmesi için uzun dönem katsayıları hesaplanacaktır. Uzun dönemde kamu harcamalarının dış ticaret açıklarını nasıl etkileyeceğini görmek amacıyla FMOLS tahmincisine başvurulmuştur. Tablo 5 FMOLS tahmincilerini göstermektedir.

$$Dış\ Ticaret\ Açıkları = -0.447\ Kamu\ Harcamaları + 9.87\ Yapısal\ Kırılma$$

FMOLS denklemini incelendiğinde kamu harcamaları katsayısının -0.447 olduğu görülmektedir. Matematiksel anlamda kamu harcamaları ve dış ticaret açıkları arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Fakat ampirik anlamda ilgili dönemde Türkiye'nin dış ticaret açıkları verilerinin negatif olması nedeniyle, iki değişken arasındaki ilişki pozitif olarak yorumlanmaktadır.

Tablo 5: FMOLS Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: Dış Ticaret Açıkları	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık Değeri
Kamu Harcaması	-0.447	0.037	-11.91	0.0000
Yapısal Kırılma	9.87	2.94	3.35	0.0016
FMOLS Modeli Tanımlayıcı İstatistikleri				
Yapısal Kırılma Tarihi			1996	
R^2			0.7892	
Adj. R^2			0.7803	
F-stat			73.7945 (0.000)	
SE of Regression			7.2900	

Tablo 5 aracılığı ile FMOLS tahminleri görülmektedir. FMOLS tahmincilerinin anlamlı sonuçlar olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre GH (1996) testinde saptanan kırılma tarihi anlamlı sonuçlar içermektedir ve yorumlanabilir. Ayrıca Tablo 5 incelendiğinde kamu harcamalarının, dış ticaret açıklarını arttırdığı görülmektedir. Buradan kamu harcamalarında yaşanan 1 birimlik artışın dış ticaret açıklarını 0.447 birim arttırdığı görülmektedir.

6. SONUÇ

Türkiye örneği kapsamında kamu harcamaları ile dış ticaret açığı özelinde analiz edilen çalışmada 1965-2015 yılları kapsama alınmıştır. Belirtilen yıllar arasında değişkenlerin birim kök içerdiği tespit edilmiş ve eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda değişkenler arasında yapısal kırılmalı eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani kamu harcamalarının dış ticaret açıkları üzerinde etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Kamu harcamalarının dış ticaret açıkları üzerinde ki etkisinin uzun dönemde nasıl bir etkiye sahip olacağını görmek amacıyla FMOLS tahmincisine başvurulmuş, sonucunda ise kamu harcamalarının dış ticaret açıklarını arttırdığı ortaya çıkmıştır. 1 birimlik kamu harcaması artışı dış ticaret açığını 0.447 birim arttırdığı sonucuna varıldığı çalışma, Keynesyen modeli

destekler niteliktedir. Literatür tablosu incelendiğinde elde edilen sonuçların çalışmanın sonuçları ile örtüştüğü görülmektedir.

Kamu harcamalarında meydana gelen artışın dış ticareti arttırması, yapılan harcamaların verimli alanlara yapılmadığını da belirtir nitelikte görülebilir. Ricardocu Denklik yaklaşımı içinde temel varsayımların bulunmadığı kabul edilmekte, bireylerin rasyonel davranmadığı, faiz oranlarının bilinmediği ve gelecek ile ilgili rasyonel davranışlar sergilenmediği düşünülebilir. Bu durum Keynes'in insan ömrünün sınırlı olması yaklaşımını da gelir teorisi içerisinde cari mutlak gelir olarak ortaya konan gelir kavramıyla da açıklayabiliriz. Diğer bir deyişle, sürekli gelir hipotezinin aksine, Keynes yaklaşımı içinde kısa dönemli ve öncelikleri bulunan kamu harcamalarının, uzun dönemi dikkate almadan, yapılması gerekli görülen harcama kalemleri olarak tanımlanması dış ticarete açık meydana getirmektedir.

Uzun vadeli programlarla, iç kaynakların kullanılması ile yapılacak büyüme ve kalkınma planları, ileride yapılan kamu harcamaları içinde yabancı kaynak kullanımını da azaltacağından, gelişmiş ülkelerde etkisinin çok düşük olduğu kamu harcamalarının dış ticaret üzerinde ki etkisinin gelişmekte olan ülke içinde de görülebileceğinin bir kanıtı gibidir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Uğur (2014), "Türkiye'de Kamu Harcamaları Dış Ticaret Açıkları Üzerinde Etkili mi?", Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 6(10), 39-55.

Akbostancı, Elif ve Tunç, Gül İpek (2002), "Turkish Twin Effects: An Error Correction Model of Trade Balance", ERC-Economic Research Center, METU, 01/06, 1-18.

Ay, Ahmet; Karaçor, Zeynep; Mucuk, Mehmet ve Erdoğan, Savaş (2004), "Bütçe Açığı Cari İşlemler Açığı Arasındaki İlişki Türkiye Örneği (1992-2003)", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12, 75-82.

Baharumshah, Ahmad Zubaidi; Lau, Evan ve Khalid, Ahmed M. (2005), "Testing Twin Deficits Hypothesis: Using VARs and Variance Decomposition", Journal of The Asia Pacific Economy, 11(3), 331-354.

Barro, Robert Joseph (1974), "Are Government Bonds Net Wealth?", Journal of Political Economy, 82(6), 1095-1117.

Basu, Suparna ve Datta, Debabratu (2005), "Does Fiscal Deficit Influence Trade Deficit?: An Econometric Enquiry", Economic and Political Weekly, 40(30), 3311-3318.

Boileau, Martin ve Normandin, Michel (2012), "Do Tax Cuts Generate Twin Deficits? A Multi-Country Analysis", The Canadian Journal of Economics, 45(4), 1667-1699.

Calderon, Calderon; Chong, Augusto ve Loayza, Norman (2002), "Determinants of Current Accounts Deficit in Developing Countries", World Bank Policy Research Working Paper, WPS: 2398.

Chinn, Menzie D. ve Prasad, Eswar S. (2000), "Medium-Term Determinants of Current Accounts in Industrial and Developing Countries: An Empirical Exploration", Journal of International Economics, 59, 47-76.

Corsetti, Giancarlo ve Müller, J. Gernot (2008), "Twin Deficits, Openness and the Business Cycle", Journal of the European Economic Association, 6(2/3), 404-413.

Daly, Vince ve Siddiki, Jalal Uddin (2009), "The Twin Deficits in OECD Countries Cointegration Analysis With Regime Shifts", Applied Economic Letters, 16(11), 1155-1164.

Dickey, David A. ve Fuller, Wayne A. (1981), "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with A Unit Root", Econometrica, 49(4), 1057-1072.

Enders, Walter ve Lee, Bong Sooli (1990), "Current Account and Budget Deficits: Twins or Distant Cousins?", The Review of Economics and Statistics, 72(3), 373-381.

Erdiñ, Zeynep (2008), “İkiz Açıklar Hipotezinin Türkiye’de 1950-2005 Yılları Arasında Eşbütünleşme Analizi ve Granger Nedensellik Testi ile İncelenmesi”, *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 8(1), 209-222.

Feldstein, Martin (1992), “The Budget and Trade Deficits Aren’t Really Twins”, NBER Working Paper, No: 3966, 1-11.

Gregory, Allan W. ve Hansen, Bruce E. (1996), “Residual-Based Tests for Cointegration in Models With Regime Shifts”, *Journal of Econometrics*, 70, 99-126.

Günaydın, İhsan (2004), “Bütçe ve Ticaret Açıkları Arasındaki İlişki: Türkiye Uygulaması”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 15(52-53), 153-159.

Kayhan, Selim; Bayat, Tayfur ve Yüzbaşı, Bahadır (2013), “Government Expenditure and Trade Deficits in Turkey: Time Domain and Frequency Domain Analyses”, *Economic Modelling*, 35, 153-158.

Kutlar, Aziz ve Şimşek, Muammer (2002), “Türkiye’deki Bütçe Açıklarının Dış Ticaret Açıklarına Etkileri: Ekonometrik Bir Yaklaşım: 1984(4)-2000(2)”, *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 16(1), 1-13.

Modigliani, Franco (1986), “Life Cycle, Individual Thrift, and The Wealth of Nations”, *The American Economic Review*, 76(3), 297-313.

Mundell, Robert A. (1963), “Capital Mobility and Stabilization Policy Under Fixed and Flexible Exchange Rates”, *The Canadian Journal of Economics and Political Science*, 29(4), 475-485.

Piersanti, Giovanni (2000), “Current Account Dynamics and Expected Future Budget Deficits: Some International Evidence”, *Journal of International Money and Finance*, 9(2), 255-271.

Phillips, Peter C. & Peron, Pierre (1988), “Testing for A Unit Root in Time Series Regression”, *Biometrika*, 75(2), 335-346.

Ricardo, David (2001), *On The Principles of Political Economy and Taxation*, Batoche Books, Canada.

Tunçsiper, Bedriye ve Sürekçi, Dilek (2011), “Türkiye’de İkiz Açıklar Hipotezinin Geçerliliğinin Zaman Serisi Analizi”, *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 11(3), 103-120.

Ulusoy, Ahmet (2016), *Maliye Politikası*, Umuttepe Yayınları No:161, Kocaeli.

Utkulu, Utku (2003), “Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Dış Ticaret Açıkları Gerçekten İkiz mi? Koentegrasyon ve Nedensellik Bulguları”, *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 18(1), 45-61.

Winner, L.E. (1993), “The Relationship of The Current Account Balance and The Budget Balance”, *The American Economist*, 37(2), 78-84.

Yılmaz Binhan Elif (2012), *Gt ve Kamu Borçlanması Üzerine*. Akalın, U.S., İncekara, A. ve İncekara, G., (Ed.), *Keynes’in Genel Teorisi Üzerine*, Kalkedon, İstanbul, ss.1-20.